

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 15 3 ● 2016

Broedvogels

van het stedelijke gebied van Alkmaar

● Het aantal grote bonte spechten in Alkmaar neemt toe. Foto: Erwin van Saane.

Vogels in het stedelijke gebied hebben nooit veel belangstelling gehad van vogelaars. Van soorten die vooral in de stad voorkomen, zijn de aantalsontwikkelingen dan ook niet goed bekend. Vaak wijken deze bovendien af van de landelijke trends, die immers vooral op inventarisaties op het platteland zijn gebaseerd.

Alkmaar is één van de weinige steden in Nederland waar een traditie is opgebouwd in het inventariseren van in de stad broedende vogels. De eerste inventarisatie vond plaats in 1984 (Woutersen, 1986), daarna is dit elke tien jaar herhaald (Smit *et al.*, 1995, 2005). In 2013-2014 is voor de vierde keer een inventarisatie uitgevoerd. (Smit *et al.*, 2015). In deze circa dertig jaar is een unieke serie aan inventarisatiegegevens opgebouwd.

Studiegebied

De oudste, middeleeuwse bewoning van Alkmaar was tot het

einde van de 19e eeuw beperkt tot het gebied binnen de stadswallen. Pas eind 19e eeuw begint de stad uit te breiden. Dit begon met bewoning langs uitvalswegen als de Kennemerstraatweg en de Emmastraat en mondde uiteindelijk in de 20e eeuw en begin 21e eeuw uit in het stedelijk gebied zoals we dat nu kennen. Een bebouwde kom die noordwaarts reikt tot aan het Geestmerambacht en die de oude dorpskernen van Koedijk in het noorden en Oudorp in het zuidoosten geheel heeft ingesloten. Daarbinnen bevinden zich wijken met huizen en tuinen, maar

Nr.	Telgebied	Type
1	Binnenstad	Stadswijk
2	Spoorbuurt	Stadswijk
3	Landstratenkwartier	Stadswijk
4	Emmakwartier	Stadswijk
5	Bloemwijk	Stadswijk
6	Blaeustraatkwartier	Stadswijk
7	De Hoef III	Stadswijk
8	De Hoef IV	Stadswijk
9	Bergermeer	Stadswijk
10	Overdie-Oost	Stadswijk
11	Huiswaard 1	Stadswijk
12	De Horn-ZO	Stadswijk
13	De Horn-Noord	Stadswijk
14	Daalmeer-NO	Stadswijk
15	Oudorperpolder-NW	Stadswijk
16	Oranjepark	Villawijk
17	Bolwerk	Stadspark
18	Oosterhout	Stadspark
19	Egmonderhout	Stadspark
20	Rekerhout	Stadspark
21	Zandput	Stadspark
22	Pesie	Sport/recreatie
23	Oudorperhout	Weiland/rietland
24	Bedrijventerrein Overdie	Bedrijventerrein
25	Beverkoog	Bedrijventerrein
26	Groenstrook Beverkoog	Stadspark
27	Stadskwekerij	Stadspark
28	Huiswaard 2	Stadswijk
29	De Weijdt en Koedijk	Stadswijk
30	Oudorp Centrum	Stadswijk
31	Kooimeer	Stadswijk
32	Rochdalebuurt	Stadswijk
33	Boekelermeer-Zuid	Bedrijventerrein
34	Boekelermeer-Noord	Bedrijventerrein
35	Bedrijventerrein Oudorp	Bedrijventerrein
36	Oudorperhout-West	Agrarisch/rietland
37	Victoriepark	Stadspark
38	't Rak-Noord	Stadspark
39	Groene Voet-Oost	Stadspark
40A	Westerhout, Alg.Begr.Pl.	Stadspark
40B	Alkmaarder Hout-Zuid	Stadspark
47	Boekelermeer-Zuid 2	Bedrijven/groen

1. Dit is een andere persoon dan die in het vorige boekje.
2. Frank Koster, Marjan Dekker, Frans de Buijzer
3. Inclusief extra deel 26A (4,9 ha) t.o.v. 2004.
4. Harry Smit, Rutger Polder, Herman Pols, Maarten Platteeuw, Piet Feld

relatief weinig hoogbouw. Er zijn vier grote en diverse kleine parken, smalle groenstroken en een aantal bedrijventerreinen met wisselende hoeveelheden groen. In 2014 had Alkmaar 94.000 inwoners, evenveel als in 2004.

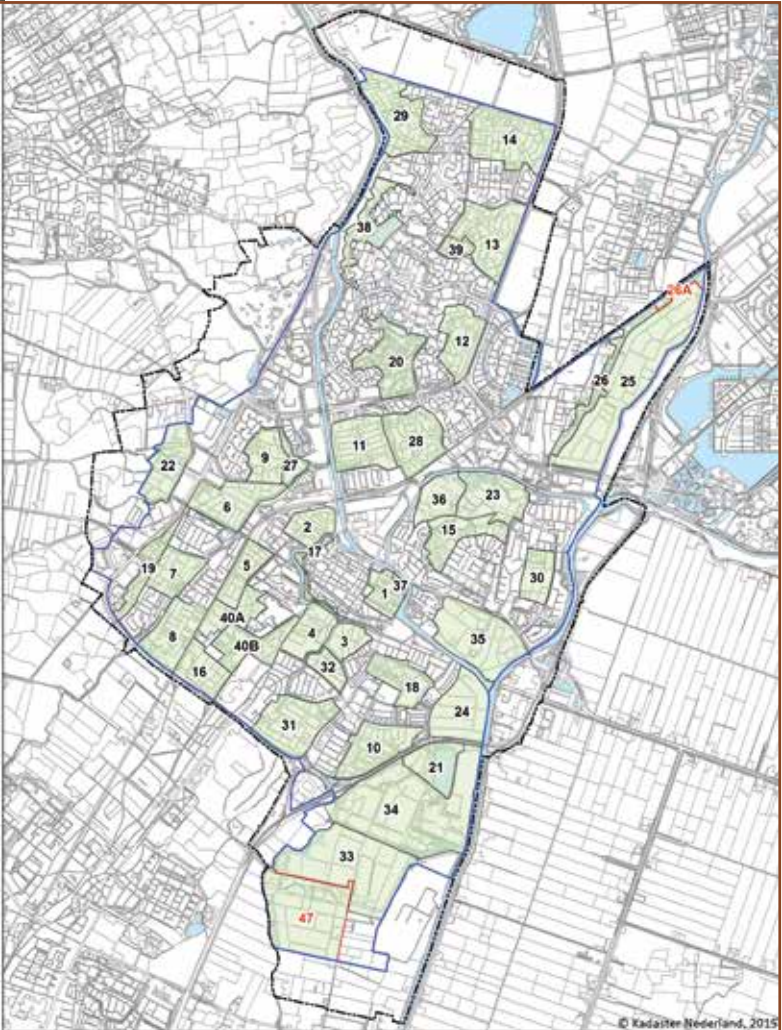
Methode

De grens van het onderzochte gebied in Alkmaar is in grote lijnen

- De hoogste dichtheden van de winterkoning vinden we in de parken. Foto: Jan Stok.

Opp. ha	Bezoeken	Teller(s)
12,5	4½(1/1/2½)	A. Olsthoorn
14	5(2/2/1/0)	F. de Buijzer
11,4	5(1/2/2/0)	M. Dekker1
18	5(1/2/2/0)	H. Smit
16	5(1/2/2/0)	J. Stok/C. Oosterhuis
28,4	5(1/2/2/0)	M. van Zweeden
18,2	5(1/2/2/0)	J. van Wetten
26,1	5(1/2/2/0)	C. de Rijk
18	5½(1/2/0/2½)	S. Burger
27,4	5(1/2/2/0)	J. van der Laan
28,4	5(1/2/2/0)	J. Vrouwe
23,7	5(1/1/3/0)	M. Platteeuw
35,6	5(1/2/2/0)	P. Korstanje
41,7	6(1/2/2½/½)	M. Zutt
22,2	5(1/2/2)	B. de Haan
18,4	5(1/2/2/0)	H. Pols
4,6	5(1/2/1/1)	P. Feld
19,4	6½(1/2½/2/1)	F. Koster c.s.2
14,7	6(1/2/2/1)	J. van Wetten
32,3	5(1/2/2/0)	P. de Jong
19,8	5(1/2/2/0)	H. Smit
24,3	5½(1/1½/2/1)	A. Olsthoorn
29,1	9(2/3/3/1)	D. v.d. Made, H. Schouten
31,4	5(1/2/2/0)	H. Smit
81,8	4½(1/1/1/1½)	T. Damm
20,5	5½(1/2/2½/0)	R. Polder
7	5(1/2/1/1)	J. de Haan
30	5(1/2/2/0)	R. Heinsbroek, Y. Boon
35,7	5(1/2/2/0)	S. Schagen
15	5(1/2/2/0)	R. Struyk
33,3	5(0/2/3/0)	A. Burrie
9,1	5(1/2/2/0)	H. Smit
70	7(1½/2/2½/1)	H. Smit
98,9	7(1/2/3/1)	H. Smit
45,5	5(1/2/2/0)	H. Smit
17,6	6(1/2/2/1)	D. van der Made
1,42	5(1/1/2/1)	A. Olsthoorn
20,8	5(1/2/2/0)	K. Klaij
5,8	5(1/2½/1/½)	F.J. Maas
16,7	7½(1/2½/2/2)	H. Smit, R. Polder c.s.4
22,3	8(1/2½/2½/2)	H. Smit, R. Polder c.s.4
59,8	5(0/0/3/2)	H. Smit

Stadsinventarisatie Alkmaar

Figuur 1.

Basistelgebieden Inventarisatiegrens
Extra telgebieden Gemeentegrens 2014

0 2 km

* = weergegeven als volgt: totaal aantal bezoeken (maart/april/mei/juni). Halve bezoeken betreffen late ochtend-, avond- en middagbezoeken

Tabel 1. Overzicht van de getelde gebieden.

het stedelijke gebied binnen de randwegen. De schaarsere broedvogelsoorten, waaronder de diverse soorten watervogels, zijn gebiedsdekkend geïnventariseerd volgens de methode van territoriumkartering (Van Dijk *et al.*, 2012). Voor de algemenere soorten was deze methode te arbeidsintensief. Voor de niet gebiedsdekkend getelde soorten zijn de resultaten

van veertig vaste telgebieden, grotendeels dezelfde als bij de eerder uitgevoerde inventarisaties, gebruikt als uitgangspunt om de aantallen in min of meer vergelijkbare wijken te schatten. De aldus verkregen aantallen leiden tezamen met de resultaten van de veertig telgebieden tot schattingen per soort van de totale broedvogelbevolking van Alkmaar. Een overzicht van de

telgebieden en de vrijwilligers die ze hebben gekarteerd is te vinden in figuur 1 en tabel 1.

Globale resultaten

Als de broedvogels van Alkmaar in grote lijnen worden bekeken, valt op dat over de dertig jaar dat dit onderzoek bestrijkt, het merendeel van de soorten in aantal is toegenomen. In veel gevallen kan dit

● De merel is nog wel nummer één maar neemt in aantal af. Foto: Jan Gerhards.

● Turkse tortels zijn inmiddels overal in de stad te vinden. Foto: Miranda Zutt-van der Made.

● De Egmonderhout is een natuurvriendelijk ingericht stadspark met een grote verscheidenheid aan broedvogels. Foto: Jan Stok.

Soort	2004	2014	Vershil	Soort	2004	2014	Vershil
Krakeend	10	48	380%	Gaai	50	49	-2%
Putter	13	43	231%	Ekster	149	146	-2%
Kuifeend	20	36	80%	Scholekster	28	27	-4%
Grote Bonte Specht	24	36	50%	Zwarte kraai	54	50	-7%
Groenling	45	66	47%	Holenduif	25	23	-8%
Zwartkop	148	200	35%	Winterkoning	511	469	-8%
Vink	30	40	33%	Koolmees	520	475	-9%
Boomkruiper	56	72	29%	Roodborst	156	134	-14%
Tijftjaf	184	221	20%	Merel	962	687	-29%
Houtduif	302	353	17%	Zanglijster	84	58	-31%
Pimpelmees	297	335	13%	Staartmees	33	22	-33%
Kleine karekiet	75	79	5%	Tuinfluit	36	23	-36%
Heggenmus	244	249	2%	Spreeuw	154	98	-36%
Kauw	503	513	2%	Huisbus	334	172	-49%
Turkse Tortel	279	283	1%	Fitis	84	34	-60%

● Tabel 2. Voor- of achteruitgang van broedvogels met meer dan twintig paar in de veertig telgebieden.

toegeschreven worden aan de toenemende ouderdom van de begroeiing en beplanting in de nieuwbouwwijken. Bij de inventarisatie van 2014 zien we echter dat veel soorten niet verder toenemen of zelfs afnemen. Vooral enkele traditioneel aan stedelijk gebied gebonden soorten als huismus en merel zijn flink in aantal achteruit gegaan.

In tabel 2 is de voor- of achteruitgang ten opzichte van 2004 van de belangrijkste soorten samengevat. Van een elftal soorten zijn tijdens de eerdere broedvogeltellingen nog territoria vastgesteld, maar in 2014 (voor sommige gebieden 2013) niet meer.

De Top 10

De merel blijft de meest talrijke broedvogel in Alkmaar (zie tabel 3). Dat is al sinds 2004 zo. Vergeleken met 2004 hebben kauw en koolmees stuivertje gewisseld. De huismus is uit de Top 10 verdwenen, terwijl deze soort tot en met 1994

de meest talrijke broedvogel was. Vrijwel alle soorten die in 2014 in de Top 10 staan, stonden in 2004 ook in de Top 10. Vergeleken met 1994 zijn gierzwaluw en spreeuw, ook zo'n traditioneel sterk aan de stad gebonden soort, uit de Top 10 verdwenen.

Belangrijkste overige bevindingen

In 2013-2014 hebben in Alkmaar 86 vogelsoorten gebroed. Acht soorten zijn incidentele broedvogels, die niet elk jaar in de stad broeden en vijf soorten zijn exoten. Een opvallende afwezige onder de exoten was de halsbandparkiet. Echter in de nazomer van 2015 zijn kortstondig enkele groepen van 10-20 vogels waargenomen. De eerste verkenners?

Diverse soorten zijn na jaren van groei stabiel in aantal. Kennelijk is het plafond bereikt.

Groei zit er vooral nog bij de riet- en moerasvogels, hoewel de

aantallen vooralsnog bescheiden zijn. Dit is toe te schrijven aan de relatief gunstige ontwikkeling van rietmoeras in gebiedjes als de Oudorperhout.

Onder de eenden en ganzen vinden we soorten als krakeend, kuifeend en grauwe gans die sterk toenemen.

Alkmaar herbergt een aantal kleinere meeuwenkolonies, waarvan de stand sinds 2004 voor de meeste soorten is toegenomen, met uitzondering van die van de zilverbmeeuw. Vergeleken met 2009, toen de meeuwen tussentijds apart zijn geteld (Roobeek, 2009), zien we een stabilisatie van de aantallen en een verdere achteruitgang van de zilverbmeeuw.

De bosvogels nemen nog steeds in aantal toe met uitzondering van een aantal standvogels, zoals winterkoning en staartmees, die mogelijk vanwege een aantal iets strengere winters in de voorafgaande jaren achteruit zijn gegaan. De toenemende ouderdom van de beplanting

● Broedende stormmeeuw op een plantenkas in Hortus Alkmaar. Circa 10% van de Nederlandse populatie broedt in Alkmaar. Foto: Jan Stok.

Top 10	2014	2004	rang	1994	rang	1984	rang
Merel	1545	1970	1	2200	2	800	2
Kauw	1165	1130	3	880	4	525	4
Koolmees	1155	1140	2	880	4	575	3
Winterkoning	890	860	4	600	6	75	
Houtduif	755	565	9	300		125	
Pimpelmees	715	650	7	475	8	200	
Turkse tortel	715	690	6	270		250	
Wilde eend	530	570	8	500	7	60	
Stormmeeuw	491	533	10	258		0	
Heggenmus	490	480		425	10	40	

● Tabel 3. Verschuivingen in de Top 10 van Alkmaarse broedvogels.

en hoger wordende bomen, gepaard gaand met de vervanging van lage struwelen door hogere bomen blijkt onder andere uit een toename van de aantallen tiftjaffen en zwartkoppen en een afname in de aantallen fitissen en tuinfluiters.

Eén van de meest aansprekende soorten in de stad is de merel. Daar gaat het echter niet goed mee. De aantallen nemen gestaag af. Oorzaken hiervoor zijn niet aan te geven, maar het 'verstenen' van tuinen kan een belangrijke reden zijn. Een ander icoon onder de stadsvogels is de huismus. Ook met die soort gaat het slecht. Tussen 1994 en 2004 is de huismus met 78% afgenomen en tussen 2004 en 2014 met nog eens 48,5%. De stand van alle kraaiachtigen is vrijwel gelijk gebleven.

Alkmaar kent twee grote bedrijventerreinen (Beverkoog en Boekelermeer) en een aantal kleinere (Oudorp, Overdie, Viaanse Molen,

Huiswaard). Bedrijventerrein Beverkoog kende bij vorige inventarisaties nog veel ruderaal terrein, maar is thans geheel volgebouwd. Een soort als de kneu is hier dan ook vrijwel verdwenen. De wat oudere bedrijventerreinen (Huiswaard, Overdie) hebben zeer weinig groen en zijn arm aan soorten. Bedrijventerrein Boekelermeer staat qua soortenrijkdom aan de andere kant van het spectrum. Doordat hier nog veel grond braak ligt, in combinatie met grotere watergangen met rietkragen, rietlandjes en oude boerderijbosjes, is hier een gevarieerde broedvogelbevolking aanwezig, met zelfs nog zes paartjes patrijs, kleine plevier, visdief, bosrietzanger en fazant. Deels zal dit van tijdelijke aard zijn, maar de verwachting is dat watervogels ook in de toekomst hier in redelijke aantallen zullen blijven voorkomen door de aanwezigheid van een ecologische zone.

Maarten Platteeuw,
maartenplatteeuw@hotmail.nl

● Het aantal kraakeenden is sterk toegenomen. Foto: Rob Struyk.

● De Boekelermeer is een bedrijventerrein met ruimte voor natuur. Foto: Jan Stok.

● De huismus is inmiddels uit de Top-10 verdwenen. Foto: Jan Stok.

Literatuur

- ABEL, G., M. VAN VLIET, W. STOOPEN-DAAL, L. DE BRUIJN, H. LICHTENBELD, P. DE NOOIJER & D. KORVER-BENSCHOP, 2009. Broedvogels in Nieuwegein. Waar, hoeveel en trends. Vogelwacht Utrecht, afdeling Nieuwegein/IJsselstein e.o.
- DIJK, A.J. VAN, M. KOBACK, H. SIERDSEMA, G. TROOST & J.W. VERGEER, 2012. Handleiding autoclustering in BMP (1.08 juli). Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- ROOBEEK, C.F., 2009. Meeuweninventarisatie in het stedelijk gebied van Alkmaar in 2009. De Kleine Alk 27(3): 4-10.
- SMIT, H., C.F. ROOBEEK & M. PLATTEEUW, 1995. De broedvogels van Alkmaar in 1994. Bijzondere uitgave De Kleine Alk, Vogelwerkgroep Alkmaar e.o.
- SMIT, H., C.F. ROOBEEK & T. DAMM, 2005. De broedvogels van Alkmaar in 2001-2004. Bijzondere uitgave De Kleine Alk, Vogelwerkgroep Alkmaar e.o.
- SMIT, H., M. PLATTEEUW & T. DAMM, 2015. Broedvogels van het stedelijk gebied van Alkmaar. Resultaten van 2013-2014 vergeleken met drie voorgaande inventarisaties. Bijzondere uitgave van De Kleine Alk, Vogelwerkgroep Alkmaar e.o.
- WOUTERSEN, K., 1986. Broedvogels van Alkmaar. Speciale Uitgave Vogelwerkgroep Alkmaar e.o.